

Рекомендована д. фармац. наук, проф. В. В. Трохимчуком
 УДК 378.015.31:316.42:615.15-057.875
 DOI 10.11603/2312-0967.2015.3.4931

РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБИСТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» МАЙБУТНІМИ СПЕЦІАЛІСТАМИ ФАРМАЦІЇ

© Н. О. Ткаченко

Запорізький державний медичний університет

Резюме: у статті теоретично обґрунтовано формування соціальної відповідальності як професійної компетенції майбутніх фахівців фармації. Компетенція «соціальна відповідальність» виступає чинником перетворення отриманих професійних знань та вмій у систему поглядів на суспільне значення фармації, фармацевтичної організації, себе і свого місця у фармацевтичній системі. Проведено аналіз розуміння поняття «особиста соціальна відповідальність» майбутніми спеціалістами фармації та їх самооцінки себе як відповідальної особи.

Ключові слова: соціальна відповідальність, фармація, особиста відповідальність, студенти.

Вступ. Сьогодні трансформація суспільних цінностей та пріоритетів вимагає внесення змін до практики менеджменту, забезпечення інтеграції принципів соціальної відповідальності (СВ) у діяльність фармацевтичних підприємств і компаній. Різним аспектам впровадження основних засад концепції СВ у фармацевтичну галузь присвячені роботи вітчизняних вчених А. А. Котвіцької, О. В. Посилкіної, Ю. С. Братішко, А. С. Немченко, Б. П. Громовика та ін. [1–4]. Проте мало уваги приділено питанням особистої соціальної відповідальності (ОСВ), її ролі і місця в моделі СВ поведінки фармацевтичних організацій та професійній відповідальності фахівців.

Актуальність проблеми зумовлена, з одного боку, зростаючою активністю СВ фахівця, необхідністю подання ним відповідальності як смислової сутності системи цінностей і ціннісних орієнтирів, а також регуляторів суспільних відносин сучасного українського суспільства. З іншого боку, у зв'язку з модернізацією української вищої освіти змінюється основний зміст навчально-виховної діяльності у системі вищої фармацевтичної освіти. Вона впевнено переорієнтувалася на формування професійних компетенцій, які є показниками якості підготовки фахівців та визначають їх поведінкові характеристики на ринку праці. Для умов діяльності сучасного спеціаліста фармації, крім професійних знань та вмій, нині необхідні СВ та інтелектуальна чесність, розвинений гуманістичний світогляд.

СВ має складну ієрархічну структуру, головна роль в якій належить особистісному рівню, де людина виступає суб'єктом конкретної діяльності. Переважання типу поведінки, де задіяна воля особистості, і зумовлює рівень її СВ. Сутність ОСВ суб'єктами фармації сьогодні трактується по-різному і це є проблемою визначення її як поняття, методики її оцінки та системи

її формування [5,6]. Останнім часом з'являється все більше наукових праць з формування СВ у фахівців різних галузей, однак проблема формування компетенцій провізора у контексті СВ фармацевтичних організацій поки що не отримала належного теоретичного обґрунтування і практичного вирішення.

Метою роботи стало вивчення сутності ОСВ в рамках фармацевтичної діяльності та виявлення рівня повноти і розуміння суті цього поняття майбутніми спеціалістами фармації.

Методи дослідження. Для досягнення мети необхідно було узагальнити існуючий науковий матеріал, уточнити і поповнити понятійний апарат з визначеної тематики, доопрацювати існуючий теоретичний досвід. Крім того, провести опитування майбутніх спеціалістів фармації щодо розуміння ОСВ та визначити його рівень.

В якості матеріалів дослідження використано результати фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців із зазначеного вище питання. Для другої частини дослідження були обрані студенти-випускники фармацевтичного факультету Запорізького державного медичного університету заочної форми навчання (ЗФН). Основними критеріями у виборі респондентів стали практичний досвід та віковий показник.

Ми використовували такі методи досліджень: аналізу та синтезу, логічного пізнання, порівняння, узагальнення, контент-аналіз та анкетування. Проанкетовано 167 студентів 5 та 6 курсів за спеціальністю «Фармація». Анкетування здійснювалось протягом січня 2015 року.

Результати й обговорення. Нове розуміння вищої фармацевтичної освіти в контексті компетентісного підходу передбачає інтеграцію становлення компетентного фахівця з формуванням його як соціально

відповідальної особистості, що відображено в нових вимогах до випускників фармацевтичних вузів.

Тривалий час проблему відповідальності досліджували здебільшого юристи [7]. Однак діапазон поглядів на сутність цього питання поступово розширювався: відповідальність почали розглядати як морально-етичну категорію, а пізніше – як один із елементів комплексної навчально-виховної системи.

Особливо цінний внесок у розуміння відповідальності як моральної категорії, її ролі в становленні особистості зробив В. Сухомлинський. Поєднуючи три найважливіші людські якості (громадянськість, відповідальність і совість), він виділяв їх специфічну ознаку, яка характеризує здатність особистості самостійно обирати моральні обов'язки, вимагаючи від себе їх виконання, здійснюючи самооцінку та самоконтроль [8].

На основі аналізу наукової літератури доведено, що відповідальність є інтегрованим комплексом якостей особистості, що визначають її соціальну спрямованість, зумовлюють здатність до соціально значущої та індивідуально необхідної діяльності відповідно до існуючих морально-правових нормам.

У зв'язку з цим посилюється значення психолого-педагогічних та професійних морально-етичних знань, умінь, навичок спеціаліста фармації як передумови успішного здійснення ним професійної діяльності. У свою чергу, ефективне формування таких знань, умінь і навичок, особистісних якостей майбутнього фахівця потребує посилення навчально-виховного процесу, загальнонаукової, спеціальної й професійної етичної підготовки в фармацевтичних ВНЗ.

Спеціаліст починається з особистості. Професіоналізм майбутнього провізора залежить від його особистісних характеристик: чесності, активності, сумлінності, тому потрібен індивідуальний підхід до кожного. Формування особистості майбутнього фахівця фармації відбувається в певному соціальному середовищі (студенти, ВНЗ, фармацевтичні організації), яке створює умови для самовдосконалення в напрямі обраної професії. Відповідальність, дисципліна, колективізм, гуманізм і свідоме служіння суспільству повинні бути сформовані в процесі професійної підготовки. Висока культура людського спілкування, толерантні міжособистісні відносини, незалежно від національних, конфесійних та інших відмінностей, також повинні формуватися в процесі професійної підготовки спеціаліста фармації.

Розвиток відповідальності як особистісної якості відбувається завдяки самоконтролю, внаслідок чого особистість перетворюється з простого виконавця зовнішніх норм і розпоряджень на активного й творчого суб'єкта діяльності. За таких умов фахівець свідомо обирає напрям особисто значущої й водночас соціально відповідальної поведінки. Зовнішні норми, що регламентують його поведінку, переходять у внутріш-

ні регулятори, коли вже сама особистість визначає норми поведінки, масштаби своїх дій і відчуває відповідальність за їх результати. На основі знань про соціальні норми й правила поведінки, позитивного емоційного ставлення до них відбувається формування операційної сторони відповідальності – здатність діяти відповідально й ефективно [9].

Для уточнення, що саме студенти вкладають у поняття «ОСВ» та повноту його змісту, нами було запропоновано 9 характеристик особистої соціально відповідальної поведінки фахівця фармації з можливістю сформулювати інші характеристики на розсуд респондентів. Перелік складових ОСВ сформовано за допомогою контент-аналізу наукової літератури.

Стосовно характеристики респондентів можна відмітити, що основну їх частину, складають особи у віці 20–25 років – 71,3 %. Майже 20 % від усіх опитаних – це студенти від 26 до 30 років. Тільки 6 % склали особи віком 31-35 років. Незначну частину – 4,8 % – респонденти понад 35 років.

Вивчаючи попередній освітній рівень респондентів, з'ясовано, що більшість – це студенти, які мають професійну освіту рівня «молодший спеціаліст» 64 %. Тільки повну загальну середню освіту – 21 %; після медичного училища (коледжу) – 11,4 % студентів. Найменшу частку респондентів склали студенти, які вже мали іншу вищу освіту – 3,6 %. Серед них такі особи, як біологи, філологи, інженери, будівельники (рис. 1).

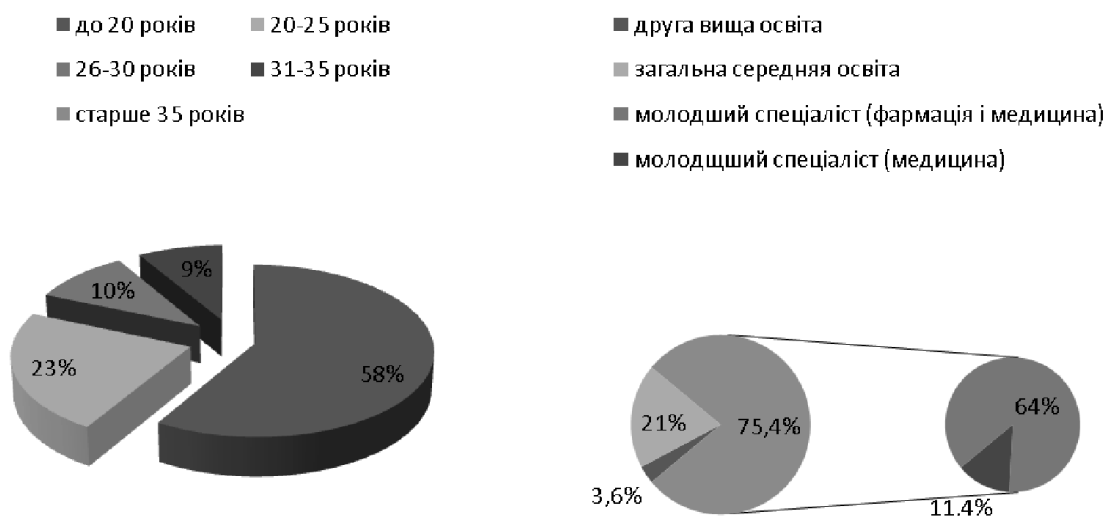
Для зручності обробки результатів, відповіді респондентів умовно поділили на п'ять груп. Група А визначалась показниками обирання студентами характеристики від 100 до 80 %; група В – від 79 % до 60 %; група С – від 59 % до 40 %; група D – від 39 до 20 % та група E – нижче 20 % (рис. 2).

Аналіз відповідей показав, що до групи А та групи E не увійшло жодної із характеристик ОСВ, тобто більшість студентів на сьогодні не мають сформованої одностайної думки щодо прояву спеціалістом фармації ОСВ.

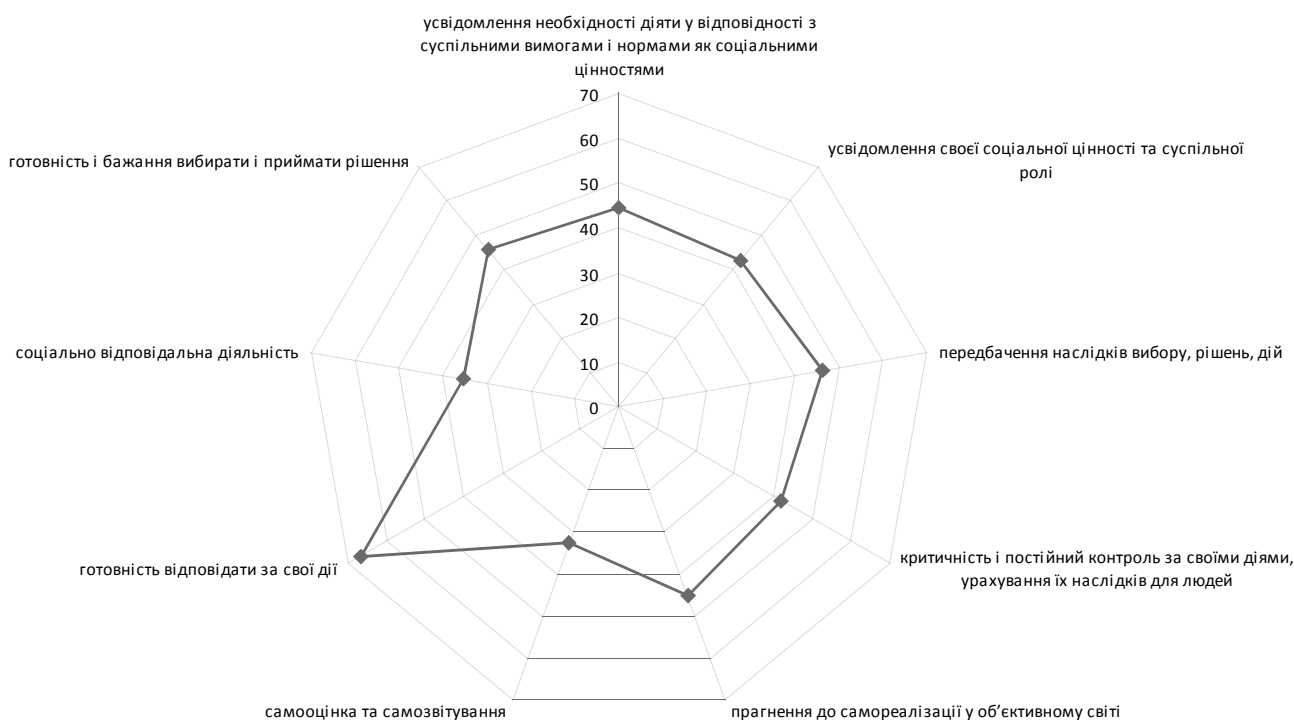
До групи В належить лише одна характеристика, яка найчастіше обиралася студентами. На думки 66,47 % опитаних ОСВ – це, насамперед, готовність відповідати за свої дії.

Група С нараховує найбільшу кількість характеристик ОСВ. Увійшло 6 варіантів відповідей, що визначають ОСВ як: передбачення наслідків вибору, рішень, дій; готовність і бажання вибирати й приймати рішення; прагнення до самореалізації у об'єктивному світі; усвідомлення необхідності діяти у відповідності з суспільними вимогами і нормами як соціальними цінностями; усвідомлення своєї соціальної цінності та суспільної ролі; критичність і постійний контроль за своїми діями, урахування їх наслідків для людей.

Група D визначилась варіантами відповідей студентів таких, як «соціально відповідальна діяльність» та «самооцінка і само звітування».

Рис. 1. Діаграми розподілу респондентів за віком та рівнем освіти.

Рис. 2. Діаграма розподілу відповідей респондентів стосовно характеристики ОСВ.

При визначенні повноти змісту поняття «ОСВ» враховували кількість обраних студентом складових ОСВ при відповіді із 9 запропонованих варіантів у анкеті.

Встановлено, що тільки 8,38 % опитаних (14 студентів) обрали усі 9 характеристик ОСВ (рис. 3). Найчастіше – 17,96 % (30 респондентів) – студенти оби-

рали по 4 характеристики переліку; 16,77 % (28) – по 3 характеристики; 12,57 % (21) – по 5 характеристик ОСВ.

Необхідно відмітити, що 17,96 % опитаних вибрали лише одну характеристику із 9 запропонованих: «усвідомлення необхідності діяти відповідно до суспільних вимог і норм як соціальних цінностей», або

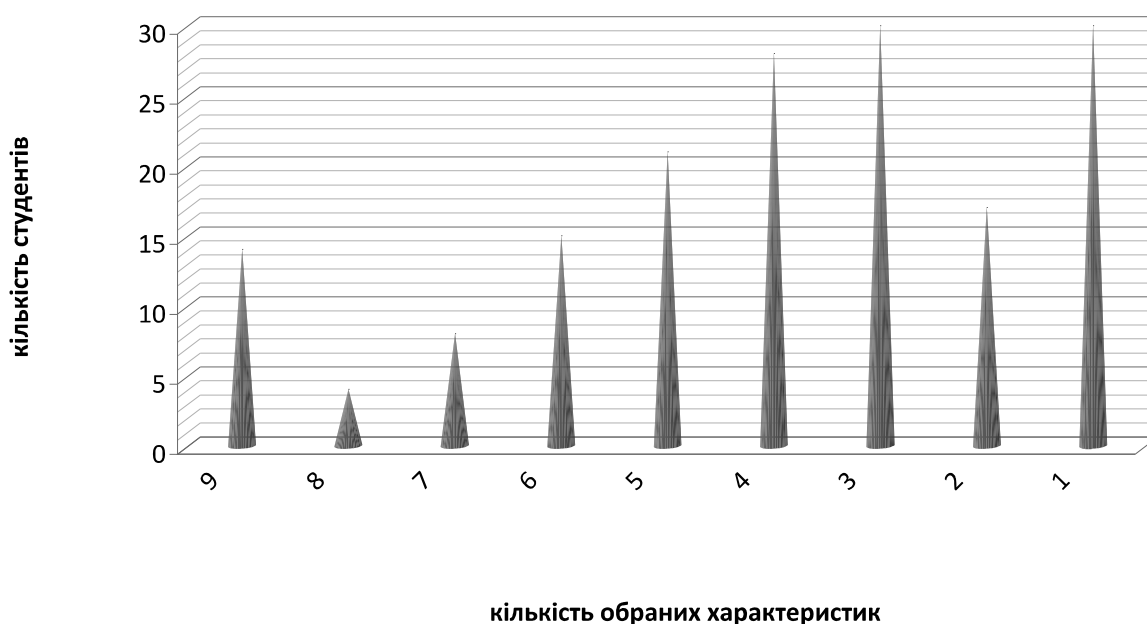

Рис. 3. Діаграма кількості обраних із переліку характеристик ОСВ.

«готовність відповідати за свої дії», або «усвідомлення своєї соціальної цінності та суспільної ролі».

Також, у ході опитування респондентам було запропоновано оцінити свою особисту відповідальність за допомогою загальних оцінок та окремих параметрів. Це досить важливий та актуальний момент самооцінки, адже відповідальність перед кимось починається, насамперед, з себе і оцінки своїх вчинків.

Як «відповідальна людина» себе оцінили майже 62 % опитаних студентів. Характеризували себе як «відповідальна людина, але не завжди» 36 % респондентів. Тільки 2 % студентів вказали, що вони є «не дуже відповідальними». Характеристика себе за окремими параметрами особистої відповідальності відображена у таблиці 1.

Результати анкетування свідчать, що більшість студентів «часто» дотримуються запланованого та доводять розпочату справу до кінця. Позитивним моментом є те, що саме ця більшість «завжди» якісно виконує свою роботу.

На жаль, тільки 29,4 % майбутніх фахівців «завжди» планують і дотримуються намічений дій і усього лише 44,31 % – доводять почату справу до кінця.

Отримані результати самооцінки свідчить про досить високий рівень організаційно-виконавський

здібностей та самосвідомості майбутнього покоління фахівців фармації. Однак, враховуючи попередні результати розуміння студентами поняття «ОСВ» й повноту його змісту, можна сумніватися в об'єктивності такої самооцінки та її диспропорції з фактичним станом речей.

Висновки. 1. Функції професійної освітньої системи прямо пов'язані з моделюванням та вихованням соціально відповідальної поведінки фахівців фармації, що в майбутньому має створити фундамент соціально відповідальних дій організацій фармацевтичної галузі. Ефективність навчання і виховання майбутніх провізорів значно підвищується в тому випадку, коли формування ОСВ визнається обов'язковим компонентом їхньої професійної підготовки.

Проведені дослідження виявили, що більшість майбутніх спеціалістів знайома з поняттям ОСВ, але повнота його визначення досить різниться. Студенти випускних курсів ЗФН не мають одностайної думки щодо прояву СВ фармацевтичним працівником. Виявлена істотна роз'єднаність у вихідних дефініціях терміна ОСВ потребує розробки моделі формування СВ студентів ВНЗ фармацевтичного спрямування та єдиного підходу у викладанні окремих тем організаційно-управлінських дисциплін.

Таблиця 1. Оцінка особистої відповідальності студентами-випускниками ЗФН

№ з/п		Завжди	Часто	Зрідка	Іноді
1	Дотримуюсь запланованого	29,4%	63%	4,2%	2,4%
2	Доводжу почату справу до кінця	44,31%	50,3%	3,59%	1,8%
3	Якісно виконую роботу	56,29%	41,31%	1,2%	1,2%

Список літератури

1. Соціальна фармація в Україні : стан, проблеми та перспективи : матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції за участю міжнародних спеціалістів, 3 квітня 2013 р. / ред. кол. : А. А. Котвіцька та ін. – Х. : Вид-во НфаУ, 2013. – 350 с.
2. Соціальна фармація в Україні : стан, проблеми та перспективи : матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, 17-20 березня 2014 р. / ред. кол. : А. А. Котвіцька та ін. – Х. : Вид-во НфаУ, 2014. – 488 с.
3. Соціальна фармація : стан, проблеми та перспективи : міжн. наук.-практ. інтернет-конференції, 27–30 квітня 2015 р. / ред. кол. : А. А. Котвіцька та ін. – Х. : Вид-во НфаУ, 2015. – 325 с.
4. Громовик Б. П. Ролі аптечних фахівців з погляду соціальної фармації / Б. П. Громовик, Л. М. Унгурян // Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. – 2013. – № 3. – С. 126–128.
5. Ткаченко Н. О. Теоретико-методологічні аспекти формування комунітарної соціальної відповідальності у фармації / Н. О. Ткаченко, Л. М. Унгурян, Б. П. Громовик // Одеський медичний журнал. – 2014. – № 5. – С. 34–38.
6. Ткаченко Н. О. Соціальна відповідальність фахівців фармації як базовий елемент соціально відповідальної поведінки фармацевтичних організацій / Н. О. Ткаченко, Б. П. Громовик, Є. Г. Книш // «Управління якістю в фармації» : матеріали ІХ Науково-практичної конференції (22 травня 2015 р., м. Харків) – Х. : Вид-во НфаУ, 2015. – С. 127–128.
7. Зайчук О. В. Теорія держави і права [Електронний ресурс] : академічний курс, підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zauchuk_tdp/part3/2401.htm. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Випуск 5 (44). – Полтава, 2005. – Серія "Педагогічні науки". – 430 с.
8. Голова Н. І. Виховання відповідальності у старшокласників у процесі учнівського самоврядування : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання / Н. І. Голова; Хмельницький національний університет. – Хмельницький : Вид-во ХНУ, 2010. – 15 с.

ПОНИМАНИЕ ПОНЯТИЯ «ЛИЧНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ» БУДУЩИМИ СПЕЦИАЛИСТАМИ ФАРМАЦИИ

Н. А. Ткаченко

Запорожский государственный медицинский университет

Резюме: в статье теоретически обосновано формирование социальной ответственности как профессиональной компетенции будущих специалистов фармации. Компетенция «социальная ответственность» выступает фактором преобразования полученных профессиональных знаний и умений в систему взглядов на общественное значение фармации, фармацевтической организации, себя и своего места в фармацевтической системе. Проведен анализ понимания «личная социальная ответственность» будущими специалистами фармации и их самооценки себя как ответственного лица.

Ключевые слова: социальная ответственность, фармация, личная ответственность, студенты.

UNDERSTANDING OF THE CONCEPT "PERSONAL SOCIAL RESPONSIBILITY" BY THE FUTURE SPECIALISTS IN PHARMACY

N. O. Tkachenko

Zaporizhian State Medical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Summary: the article adduces the theoretically grounds of formation of social responsibility as a professional competence by the future specialists in pharmacy. The competence of the "social responsibility" is a factor converting the obtained professional knowledge and skills in system of views on social value of pharmacy, pharmaceutical organizations, one and one's place in the pharmaceutical system.

There was analyzed the understanding of "personal social responsibility" by future specialists of pharmacy and their self-esteem by themselves as a responsible person.

Key words: social responsibility, pharmacy, personal responsibility, students.

Отримано 13.05.2015